

УДК 378.141:811.111

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.4>

О. В. ЛОСЬ

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
Електронна пошта: lena@kilko.name
<https://orcid.org/0000-0002-1729-4864>*

Н. В. ГАГІНА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
Електронна пошта: nataliiagagina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5403-9221>*

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПЕРШОГО РІВНЯ ДО АВТОНОМІЇ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто поняття навчальної автономії в контексті вивчення іноземної мови та здійснено дослідження готовності здобувачів вищої освіти до автономії. Визначено, що автономія означає здатність до відповідальної й продуктивної навчальної діяльності та надає здобувачам вищої освіти більшої свободи у виборі матеріалів, ресурсів, стратегій вивчення іноземної мови, враховуючи їхні індивідуальні потреби і можливості, водночас передбачаючи особистий контроль за змістом, процесом та результатами навчання. Наголошується, що навчальна автономія притаманна суб'єктам освітнього процесу, які здатні визначати власні навчальні потреби та цілі, вміють самостійно планувати свою навчальну діяльність, обирати та застосовувати різноманітні стратегії, готові критично оцінювати результати, покладаючись на рекомендації викладача, та брати відповідальність своє навчання. Проведене опитування щодо готовності здобувачів освіти першого рівня до автономії у вивченні іноземної мови показало їх низьку здатність вибирати навчальні матеріали, ресурси та стратегії вивчення іноземної мови, а також планувати навчальну діяльність самостійно. Водночас виявлено низький відсоток студентів, здатних встановлювати зв'язки між вивченим і новим матеріалом, оцінювати обсяг вивченого матеріалу, вчитися впевнено без викладача. Опитування також продемонструвало низьку готовність респондентів сприймати зміни в навчальному процесі та недостатню вмотивованість. Автори розглядають мотивацію як важливий чинник розвитку навчальної автономії. Навчальна автономія у вивченні іноземної мови передбачає наявність у здобувачів освіти стійкої мотивації, впевненості у своїх можливостях, відповідального ставлення до процесу та результатів навчання. Зазначається, що внутрішня та зовнішня мотивація може вплинути на кінцевий результат вивчення іноземної мови. Робиться висновок, що оволодіння компетентністю навчальної автономії є одним із пріоритетних завдань вищої освіти, оскільки відповідає потребам суспільства у фахівцях, здатних автономно здобувати знання, навички та вміння, адаптуватися до постійно змінюваних умов.

Ключові слова: навчальна автономія, готовність, мотивація, здатність, іноземна мова, вища освіта.

Постановка проблеми. Проблема навчальної автономії як дидактичної концепції набуває істотного значення в системі вищої освіти України, оскільки сучасні освітні тенденції пов'язані із процесами глобалізації, інтеграції у міжнародний академічний простір, посилення ролі самоосвіти, що вимагає як від викладачів, так і від здобувачів освіти більшої самостійності і незалежності, гнучкості та відповідальності.

Аналіз попередніх досліджень. Важливим для з'ясування готовності здобувачів вищої освіти до автономного вивчення іноземної мови стає уточнення сутності концепту навчальної автономії. Навчальна автономія є предметом дослідження багатьох науковців (Ф. Бенсон, Х. Браво, П. Воллер, Д. Літгл, Д. Нунан, Ф. Райлі, Г. Холек, Н. Коряковцева, О. Соловова). Здебільшого навчальна автономія тлумачиться як «здатність брати відповідальність

за власне навчання» [Holec 1981 : 3]; здатність до самостійності, критичної рефлексії, прийняття рішень, незалежних дій, продуктивної діяльності, конструктивної і творчої взаємодії з освітнім середовищем та суб'єктами освітньої діяльності [Коряковцева; Little]. Як зазначають Ф. Бенсон і П. Воллер, у мовній освіті поняття автономії використовується як «1) ситуація, в якій студенти навчаються виключно самостійно; 2) сукупність умінь, якими можна оволодіти та використовувати в самокерованому навчанні; 3) вроджена здатність, яка гальмується інституційною освітою; 4) прояв відповідальності за власне навчання; 5) право студентів визначати напрям свого навчання» [Autonomy 1997 : 1–2].

Зауважимо, що автономія у вивченні іноземної мови не ототожнюється з індивідуальним або самостійним навчанням, а передбачає здатність до відповідального і продуктивного здійснення навчальної діяльності незалежно від того, чи виконується вона індивідуально, чи у взаємодії з іншими здобувачами освіти. Навчальна автономія надає більшої свободи у виборі ресурсів, способів та стратегій вивчення іноземної мови з урахуванням індивідуальних інтересів і можливостей, водночас вимагає особистого контролю за змістом, процесом та результатами навчання. Вона притаманна суб'єктам освітнього процесу, що чітко розуміють свої навчальні потреби та цілі, вміють самостійно планувати свою навчальну діяльність, обирати та використовувати різні навчальні стратегії, готові критично оцінювати та коригувати процес вивчення іноземної мови, покладаючись на рекомендації викладача, та брати відповідальність за результати свого навчання.

Автономне навчання не є також синонімом самоосвіти, не означає навчання без допомоги викладача і не передбачає зняття відповідальності з викладача за навчальний процес і вседозволеність для студентів [Little 1990 : 7]. Ідеться радше про те, що відбувається перехід контролю над процесом навчання від викладача до студента. Роль викладача насамперед полягає у здійсненні функцій консультанта впродовж усього процесу навчання, від визначення завдань, вибору матеріалів, ресурсів, ефективних стратегій та шляхів вирішення поставлених завдань до оцінки досягнутих результатів;

у сприянні формуванню рефлексивних умінь та розвитку потенційних можливостей здобувачів освіти. Взаємодія учасників освітнього процесу орієнтована на їх суб'єктність, ініціативність, безпосередню участь в обговоренні всіх аспектів навчальної діяльності. Така співпраця викладачів та здобувачів освіти стимулює їх самостійність та підтримує мотивацію до вивчення іноземної мови.

З огляду на скорочення кількості аудиторних годин, визначених освітніми програмами для вивчення дисципліни «Іноземна мова» поряд із збільшенням обсягів самостійної роботи, здатність до автономії у вивченні іноземної мови сприятиме, на нашу думку, успішному опануванню курсу та формуванню іншомовної мовленнєвої компетентності на рівні, достатньому для здобуття наступного освітнього ступеня. Тож метою нашого дослідження було з'ясування готовності здобувачів освіти першого ступеня до автономного вивчення іноземної мови в нефілологічному закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У Національному університеті «Чернігівська політехніка» в межах адаптаційного курсу «Школа першокурсника» було проведено опитування серед здобувачів першого курсу Навчально-наукового інституту бізнесу, природокористування і туризму (далі – ННІ БПТ), Навчально-наукового інституту менеджменту, харчових технологій та торгівлі (далі ННІ – МХТТ), Навчально-наукового інституту економіки (далі – ННІ економіки), Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій (далі – ННІ ПСТ) щодо їх готовності вивчати іноземну мову автономно. Анкетуванню передувала бесіда з учасниками щодо сутності дослідження. Загальна кількість коректно заповнених та оброблених анкет становила 345, з них ННІ БПТ – 74, ННІ МХТТ – 54, ННІ економіки – 77, ННІ ПСТ – 140. Вибір респондентів був зумовлений залученням авторів до заходів «Школи першокурсника» у вищезазначених інститутах. Опитувальник складався з 15 тверджень, за якими першокурсники мали оцінити свою готовність до автономії у вивченні іноземної мови за шкалою «ніколи», «рідко», «іноді», «часто», «завжди». Дослідження не ставило за мету оцінити рівень сформованості навчальної

автономії здобувачів вищої освіти у вивченні іноземної мови, а лише виявити їх усвідомлену здатність до автономного навчання. Зведені результати наведені в таблиці 1.

Результати та дискусії. Аналіз отриманих даних виявив певні протиріччя стосовно того, як студенти сприймають навчальну автономію. Так, коментуючи твердження «Я чітко розумію мої навчальні потреби», 50,4% респондентів вибрали «часто». Водночас, відповідаючи на питання «Я вмю планувати мою навчальну діяльність, коли вивчаю іноземну мову», майже чверть студентів (23,2%) вибрали варіант «рідко», а більшість (41,7%) – «іноді». Щодо самостійного пошуку навчальних матеріалів, ресурсів та здатності самостійно вибирати та застосовувати різні способи вивчення іноземної мови найбільша кількість респондентів, відповідно 39,1% та 38,8%, дали відповідь «іноді». Це дозволяє припустити, що під час

навчання в середній школі опитувані рідко вдавалися до самостійного планування навчальної діяльності, вибору навчальних матеріалів, способу виконання завдань, завжди покладаючись на думку вчителя.

Проте високий відсоток респондентів (40,3%) «завжди» здатні брати відповідальність за результати свого навчання, що, на наш погляд, видається доволі сумнівним з огляду на вищенаведені відповіді. Такий показник може свідчити або про недостовірність наведених відповідей, або про хибне сприйняття поняття відповідальності за результати свого навчання. Наше припущення підтверджують такі дані. Так, лише «іноді» 39,7% студентів можуть встановлювати зв'язки між вивченим і новим матеріалом, 34,8% – оцінити, як багато вони вивчили протягом останнього семестру, а 35,1% можуть навчатися самостійно, незалежно від викладача.

Таблиця 1

Готовність здобувачів вищої освіти до автономного вивчення іноземної мови

№ п/п		ніколи	рідко	іноді	часто	завжди
1	Я чітко розумію мої навчальні потреби	1 (0,3%)	15 (4,3%)	95 (27,5%)	174 (50,4%)	60 (17,4%)
2	Я можу формулювати власні навчальні цілі	4 (1,2%)	38 (11%)	134 (38,8%)	135 (39,1%)	34 (9,9%)
3	Я вмю планувати мою навчальну діяльність, коли вивчаю іноземну мову	25 (7,2%)	80 (23,2%)	144 (41,7%)	74 (21,4%)	22 (6,4%)
4	Я здатен вибирати та застосовувати різні способи вивчення іноземної мови	21 (6,1%)	65 (18,8%)	134 (38,8%)	91 (26,4%)	34 (9,9%)
5	Я можу самостійно обирати матеріали та ресурси, які відповідають моїм навчальним потребам	16 (4,6%)	62 (18%)	135 (39,1%)	99 (28,7%)	33 (9,6%)
6	Я здатен брати відповідальність за результати навчання	16 (4,6%)	29 (8,4%)	68 (19,7%)	93 (27%)	139 (40,3%)
7	Я здатен аналізувати результати навчальної діяльності й здійснювати самооцінювання	7 (2%)	25 (7,2%)	97 (28,1%)	153 (44,3%)	63 (18,3%)
8	Я вмю встановлювати зв'язки між вивченим і новим матеріалом	12 (3,5%)	50 (14,5%)	137 (39,7%)	104 (30,1%)	42 (12,2%)
9	Я можу визначати проблемні моменти і труднощі у процесі вивчення іноземної мови	11 (3,2%)	31 (9%)	95 (27,5%)	120 (34,8%)	88 (25,5%)
10	Я здатен оцінити, як багато я вивчив протягом останнього семестру	6 (1,7%)	51 (14,8%)	120 (34,8%)	112 (32,5%)	56 (16,2%)
11	Я можу навчатися самостійно, незалежно від викладача	60 (17,4%)	70 (20,3%)	121 (35,1%)	61 (17,7%)	33 (9,6%)
12	Я відчуваю себе впевнено, коли самостійно оцінюю свої відповіді	23 (6,7%)	56 (16,2%)	128 (37,1%)	84 (24,3%)	54 (15,7%)
13	Я здатен ефективно співпрацювати з іншими студентами	20 (5,8%)	33 (9,6%)	105 (30,4%)	109 (31,6%)	78 (22,6%)
14	Я з легкістю сприймаю зміни в навчальному процесі	27 (7,8%)	52 (15,1%)	127 (36,8%)	89 (25,8%)	50 (14,5%)
15	Я готовий докладати багато зусиль для вивчення іноземної мови	13 (3,8%)	45 (13%)	99 (28,7%)	118 (34,2%)	70 (20,3%)

Порівняння відповідей на питання про здатність аналізувати результати власної навчальної діяльності й здійснювати самооцінювання (44,3% – «часто») та про впевненість у самооцінюванні (37,1% – «іноді») демонструє суперечливість отриманих даних.

Факт низької готовності здобувачів освіти сприймати зміни в навчальному процесі підтверджується узагальненим результатом 59,7% – «ніколи», «рідко» та «іноді». Такий високий відсоток не може не викликати стурбованості з огляду на сучасні реалії, пов'язані з необхідністю часткої зміни форми навчання (очної, змішаної, дистанційної) та сприйняття ситуації як стресової учасниками освітнього процесу. Таким чином, проаналізовані дані демонструють досить низьку готовність респондентів до автономії у вивченні іноземної мови, що стає справжнім викликом для викладача та спонукає до пошуку відповідних шляхів для сприяння розвитку навчальної автономії та мотивації.

До того ж, на жаль, останнім часом спостерігаємо низьку вмотивованість студентів продовжувати навчання продуктивно та відповідально в умовах невизначеності. Оскільки мотивація є важливим фактором розвитку навчальної автономії, студентам також було запропоновано оцінити свою вмотивованість до вивчення іноземної мови за шкалою від 1 до 5, де «5» свідчить про високий рівень мотивації, «4» – достатній, «3» – середній, «2» – низький, «1» означає майже відсутню мотивацію. Отримані дані наведені у таблиці 2.

Зазначимо, що більшість студентів оцінила свій рівень умотивованості як середній (33,3%) та достатній (32,8%), що показує зацікавленість та внутрішню готовність здобувачів вищої освіти вдосконалювати іншомовну компетентність. Варто звернути увагу на дещо високий (11,3%) відсоток здобувачів вищої освіти першого курсу з низьким рівнем мотивації, що вимагатиме від викладача пошуку шляхів її підвищення. Бо доведено, що вміння студента навчатися автономно пов'язане з мотивацією

до вивчення іноземної мови, що була створена та розвинена вмілим викладачем [Bravo 2017]. Тому викладач, зацікавлений в розвитку автономії студентів, постає не єдиним джерелом знань, а посередником між безліччю навчальних стратегій та методик, мотивує до вивчення мови, надаючи студенту право вибору навчальних цілей, допомогу в оцінці та аналізі отриманих результатів та якісний подальший супровід. Умовами підвищення мотивації на занятті з іноземної мови є доброзичлива атмосфера в групі, позитивне ставлення з боку викладача, рівноправність учасників навчального процесу, послідовність у наданні навчального матеріалу, адекватне оцінювання. Завданням викладача є зробити заняття цікавим, мотивуючим до пізнання нового, постійно адаптувати навчальний процес під потреби здобувачів, корелюючи рівень складності завдань зі здатністю групи долати наявні перешкоди у виконанні, стимулюючи таким чином підвищення самооцінки, впевненості, але водночас уникаючи спрощення та примітивізації завдань заради підтримки хибного враження позитивного досвіду у студентів; здійснювати відповідний контроль, встановлюючи студентам орієнтири для подальшого удосконалення, убезпечуючи, таким чином, студентів, здатних працювати автономно, від прийняття неправильних рішень у виборі навчальних стратегій.

Викладач повинен постійно вдаватися до рефлексії щодо технологій і методів навчання іноземної мови, а також характеру взаємодії зі студентами. Так, застосування проектного, проблемного, дослідницького, комп'ютерного методів, а також ефективних методів оцінювання та самооцінювання дозволяє підтримувати мотивацію; стимулювати активність студентів; створювати ситуації самостійного вибору, творчого підходу до виконання завдань; здійснювати самоконтроль та взаємоконтроль. Поряд із цим педагогічна взаємодія зі студентами з позиції рівності сприяє розвитку рефлексії, адекватної самооцінки, самоповаги, відповідальності та готовності до подолання

Таблиця 2

Мотивація до вивчення іноземної мови

Оцініть свою мотивацію до вивчення іноземної мови за шкалою від 1 до 5	1	2	3	4	5
	11 (3,2%)	39 (11,3%)	115 (33,3%)	113 (32,8%)	67 (19,4%)

перешкод, що позитивно впливає на розвиток навчальної автономії під час вивчення іноземної мови.

Враховуючи те, що мотивація поділяється на внутрішню, яка базується на бажанні людини здійснювати певні дії заради власного задоволення, де процес є важливішим за результат, а винагорода стає побічним чинником, та мотивацію зовнішню, що завжди заохочується ззовні [Cherry 2019], тип мотивації може суттєво вплинути на кінцевий результат у вивченні іноземної мови. Внутрішньо вмотивований студент усвідомлено виконує навіть ті завдання, що потребують багато часу або викликають найбільші труднощі у виконанні, без допомоги викладача долаючи перешкоди у досягненні навчальної мети, вчиться легше, тому що впевнений, що набуті знання зрештою знайдуть своє застосування, аніж той, хто працює лише заради оцінки. Однак під впливом різних умов та факторів, наприклад завищених очікувань від оточення або спрощеного підходу у постановці викладачем навчальних завдань, штучно створеної ілюзії успішності, власних постійних невдач, вимушених або стрімких змін у навчальному процесі, невизначеності та обмеження взаємодії віч-навіч з викладачем, внутрішня мотивація може слабшати або взагалі втрачатися.

Мотивація до вивчення іноземної мови безпосередньо залежить від вміння навчатися автономно, тому що, попри створені ззовні умови, навчальний процес, заснований лише на зацікавленості, не підкріплений вміннями та навичками саморегульованого навчання, приречений на неуспіх. Тому відсутність самодисципліни та власних внутрішніх зусиль з боку студента не дозволить отримати очікувані результати у вивченні іноземної мови в довгостроковій перспективі. З іншого боку,

швидкість опанування навчального матеріалу та якість досягнутого результату в навчанні часто залежать від усвідомленого наміру та готовності людини вчитися. Вважаємо, що стійка мотивація до вивчення іноземної мови на початку здатна нівелювати не лише упущення в організації навчального процесу, але й труднощі, пов'язані безпосередньо з вивченням мови. Якщо розглядати мотивацію як низку психологічних процесів, що викликають інтерес та бажання індивідуума здійснити певну діяльність та визначають перспективи його подальших вчинків у досягненні поставленої мети, то слід пам'ятати, що у такому разі на певному етапі вивчення мови через негативний досвід або складнощі в отриманні бажаного результату виникає ризик втрати зацікавленості, зміни пріоритетів або розчарування у власних можливостях. Це стає особливо актуальним у разі вивчення іноземної мови, адже вдосконалення іншомовної компетентності поряд із розвитком навчальної автономії є процесом складним, безперервним, часомістким.

Висновки. Отже, за умов навчальної автономії вивчення іноземної мови передбачає наявність у здобувачів освіти стійкої мотивації, впевненості у своїх можливостях, свободу вибору навчальних ресурсів, методів, стратегій, запропонованих викладачем, відповідальне ставлення до процесу та результатів навчання. Оволодіння здобувачів освіти компетентністю навчальної автономії має стати одним із пріоритетних завдань у системі вищої освіти, оскільки відповідає потребі суспільства у фахівцях, здатних самостійно й ефективно здобувати необхідні знання й оволодівати необхідними навичками та вміннями, адаптуватися до постійно змінюваних умов академічного та професійного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коряковцева Н.Ф. Теория обучения иностранным языкам: продуктивные образовательные технологии : учеб. пособие. Москва : Издательский центр «Академия», 2010. 192 с.
2. *Autonomy and Independence in Language Learning* / edited by Phil Benson and Peter Voller. New York : Longman, 1997. 270 p.
3. Bravo J.C., Intriago E. A., Holguin J.V., Garzon G.M., Arcia L.O. Motivation and autonomy in learning English as foreign language: a case study of Ecuadorian college students. *English language teaching*. Canadian Center of Science and Education, 2017. Vol. 10, No. 2. P. 100–113. URL: <http://dx.doi.org/10.5539/elt.v10n2p100>. (дата звернення: 28.10.2021).
4. Cherry, K., 2019. Intrinsic Motivation. Verywell. URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-intrinsic-motivation-2795385>. (дата звернення: 28.10.2021).
5. Holec H. *Autonomy and foreign language learning*. Oxford : Pergamon Press, 1981. 87 p.
6. Little D. *Autonomy in language learning. Autonomy in language learning : papers from a conference*. London, 1990. P. 7–13.

REFERENCES

1. Koryakovtseva, N.F. (2010). *Theory of teaching foreign languages: productive educational technologies*. Moscow : Publishing House «Academia» [in Russian].
2. Benson, P., Voller, P. (Eds.). (1997). *Autonomy and Independence in Language Learning*. Longman.
3. Bravo, J.C., Intriago, E.A., Holguin, J.V., Garzon, G.M., Arcia, L.O. (2017). Motivation and autonomy in learning English as foreign language: a case study of Ecuadorian college students. *English language teaching*. Canadian Center of Science and Education, 10 (2), 100–113. <http://dx.doi.org/10.5539/elt.v10n2p100>
4. Cherry, K. (2019). Intrinsic Motivation. Verywell. Retrieved October 28, 2021 from <https://www.verywellmind.com/what-is-intrinsic-motivation-2795385>
5. Holec, H. (1981). *Autonomy and foreign language learning*. Oxford : Pergamon Press.
6. Little, D. (1990). Autonomy in language learning. In I. Gathercole (Ed.), *Autonomy in language learning*. Papers from a conference (pp. 7–15). London : Centre for Information on Language teaching and Research.

O. V. LOS

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes
Chernihiv Polytechnic National University,
Chernihiv, Ukraine
E-mail: lena@kilko.name
<https://orcid.org/0000-0002-1729-4864>*

N. V. GAGINA

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes,
Chernihiv Polytechnic National University,
Chernihiv, Ukraine
E-mail: nataliagagina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5403-9221>*

THE STUDY OF UNDERGRADUATE STUDENTS' READINESS FOR AUTONOMOUS FOREIGN LANGUAGE LEARNING

The article deals with the concept of learner autonomy in the context of foreign language learning and undergraduate students' readiness for autonomy. It is supposed that autonomy is the ability to responsible and productive learning. It allows undergraduate students' greater freedom in choosing materials, resources, strategies of foreign language learning, taking into account their individual needs and capabilities, while providing personal control over the content, process and the outcomes of learning. It is emphasized that educational autonomy is inherent in students as participants of the educational process, who are able to determine their own learning needs and goals, to plan their independent learning, choose and use various strategies, are ready to evaluate critically the outcomes relying on teacher's recommendations and take responsibility for their performance. The survey on undergraduate students' readiness for autonomous foreign language learning revealed their low ability to choose materials, resources and strategies as well as to plan the process and content of learning independently. The percentage of undergraduate students who are able to establish links between the prior and new knowledge, to assess its sufficiency, to feel confident while studying without teacher's assistance, proved to be rather low. The survey also demonstrated low readiness of respondents to handle changes while learning, and their lack of motivation. The authors assume motivation as a key factor in the development of learner autonomy. Learner autonomy in foreign language acquisition supposes firm motivation of students, confidence in their abilities, a responsible attitude to the process and outcomes of learning. It is noted that intrinsic and extrinsic motivation affects foreign language learning. The authors assume that learner autonomy development should become one of the priorities of higher education since it meets the demand of society in skilled professionals capable of acquiring knowledge and skills in an autonomous way and able to be flexible in ever-changing conditions.

Key words: learner autonomy, readiness, motivation, ability, foreign language, higher education.